

Näyttötutkinnon perusteet

**SAAMENKÄSITYÖMESTARIN
ERIKOISAMMATTITUTKINTO
2006**

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

28/011/2006

**Velvoittavana
noudatettava**

Päivämäärä **1.8.2006**

Voimassaoloaika
15.8.2006 alkaen toistaiseksi

Säännökset, joihin toimivalta
Määräyksen antamiseen perustuu
L 631/1998 13 § 2 mom

Kumoaa määräyksen nro **45/011/1997**
Muuttaa määräystä nro

SAAMENKÄSITYÖMESTARIN ERIKOISAMMATTITUTKINNON PERUSTEET

Opetushallitus on päättänyt Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnon perusteista, joita on noudatettava 15.8.2006 lukien toistaiseksi.

Tutkintoon tai sen osaan valmistavan koulutuksen järjestäjän on laadittava ja hyväksyttävä koulutusta varten opetussuunnitelma noudattaen, mitä näissä tutkinnon perusteissa on määrätty. Ammattitaidon näytöt on järjestettävä osana valmistavaa koulutusta.

Tutkintotoimikunta, tutkinnon järjestäjä ja koulutuksen järjestäjä eivät voi jättää noudattamatta tutkinnon perusteita tai poiketa niistä.

Pääjohtaja

Kirsi Lindroos

Ylitarkastaja

Hanna Ketonen

SISÄLLYSLUETTELO

1	Luku	
	NÄYTTÖTUTKINTOJEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	7
	1 § Näyttötutkinnot	7
	2 § Näyttötutkintoihin valmistava koulutus	7
	3 § Ammattitaidon osoittamistapojen ja tutkintasuoritusten arvioinnin yleiset perusteet	7
2	Luku	
	SAAMENKÄSITYÖMESTARIN ERIKOISAMMATTITUTKINNON MUODOSTUMINEN	8
	1 § Tutkinnon osat	8
3	Luku	
	SAAMENKÄSITYÖMESTARIN ERIKOISAMMATTITUTKINNOSSA VAADITTAVA AMMATTITAITO JA ARVIOINNIN PERUSTEET	9
	1 § Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnon yhteinen ammattitaito	10
	a) Ammattitaitovaatimukset	10
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	10
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	14
	2 § Saamenpuku ja asusteet	14
	a) Ammattitaitovaatimukset	14
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	14
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	15
	3 § Nahka- ja turkistyö	16
	a) Ammattitaitovaatimukset	16
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	16
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	17
	4 § Puu- ja pahkatyö	18
	a) Ammattitaitovaatimukset	18
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	18
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	19
	5 § Luu- ja sarvityö	20
	a) Ammattitaitovaatimukset	20
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	20
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	22

6 §	Jalometallityö	22
	a) Ammattitaitovaatimukset	22
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	22
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	24
7 §	Kuljetusvälineet	25
	a) Ammattitaitovaatimukset	25
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	25
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	27
8 §	Työvälineet	27
	a) Ammattitaitovaatimukset	27
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	27
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	29
9 §	Turkistuotteet	29
	a) Ammattitaitovaatimukset	29
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	29
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	31
10 §	Yrittäjäys	31
	a) Ammattitaitovaatimukset	31
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	31
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	33
Liite 1	Saamenkäsityön eli duodjin kuvaus	34
Liite 2	Saamenmaan kartta	38

NÄYTTÖTUTKINTOJEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

1 § Näyttötutkinnot

Näyttötutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia. Koulutuksessa, työelämässä ja harrastuksissa hankittua osaamista käsitellään yhtenä kokonaisuutena siten, että osaaminen voidaan hyödyntää tutkinnoissa vaaditun ammattitaidon näytöissä.

Näyttötutkinnot ovat rakenteeltaan modulaarisia. Ne muodostuvat työelämästä ja sen kehittymistarpeista johdetuista tehtäväkokonaisuuksista, joille on ominaista toiminnallisen ja tiedollisen perustan yhteisyys, ammattitaidon monipuolisuus sekä työprosessin ja sen tulosten yhdentyminen. Tutkinnon osa muodostaa ammatti-pätevyuden osa-alueen, joka voidaan erottaa luonnollisesta työprosessista itsenäiseksi ja arvioitavaksi kokonaisuudeksi. Näytöt järjestetään ja suoritetaan joustavasti tutkinnon osa kerrallaan. Koko tutkinnon sijasta tavoitteena voi olla myös tietyn tai tiettyjen tutkinnon osien suorittaminen.

Ammattitaitovaatimusten kuvauksen perustana on pätevyystyyppitys, jonka katsotaan parhaiten soveltuvan ammattialalle. Kuvauksessa keskitytään ammatin ydintoimintojen vaatimuksiin, toimintaprosessien hallintaan ja laaja-alaiseen ammattikäytäntöön. Vaatimukset kattavat myös työelämässä tarvittavan kielitaidon ja sosiaaliset valmiudet.

2 § Näyttötutkintoihin valmistava koulutus

Näyttötutkintoihin osallistumiselle ei muodollisesti voida asettaa koulutukseen osallistumista koskevia ennakkoehtoja. Pääsääntöisesti tutkinnot suoritetaan kuitenkin erilaisen valmistavan koulutuksen yhteydessä.

Valmistavan koulutuksen järjestäjän tulee vahvistaa opetussuunnitelma tutkin-tojen perusteiden mukaisesti. Koulutus ja siihen sisältyvät näytöt on jäsennettävä tutkinnon osien mukaisesti. Koulutuksen järjestäjän velvollisuutena on järjestää näytöt osana valmistavaa koulutusta. Opiskelijan velvollisuutena on osallistua näyttöihin osana opintojaan.

Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavaan perustutkintoon sisältyvät yhteiset opinnot eivät ole pakollisia koulutuksessa, joka valmistaa näyttötutkintona suoritettavaan perustutkintoon. Niiden tavoitteet tulee ottaa kuitenkin soveltuvin osin huomioon opetussuunnitelmassa ja opetuksen järjestämisessä.

3 § Ammattitaidon osoittamistapojen ja tutkintosuoritusten arvioinnin yleiset perusteet

Näyttöjen arviointi edellyttää järjestelmällistä aineiston keräämistä, päätöksentekoa ja dokumentointia tutkinnon suorittajan ammatillisista ja työtoimintavalmiuksista suhteessa tutkinnon perusteissa määriteltyihin ammattitaitovaatimuksiin ja arvioin-

tikriteereihin. Arvioinnin painopisteen tulee olla tekemisessä ja työssä toimimisessa. Taito tai osaaminen on arvioitava pääsääntöisesti suoraan vastaavasta työtoiminnasta.

Näyttöympäristön tulee olla todellinen tai mahdollisimman realistinen. Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisesti erilaisia ja ensisijaisesti laadullisia arviointimenetelmiä kuten havainnointia, haastatteluja, kyselyjä, aikaisempia dokumentoituja näyttöjä sekä itse- ja ryhmäarviointia. Näytöt tulee järjestää tutkinnon osittain siten, että niissä voidaan arvioida ammatinhallinnan kannalta keskeisten tavoitteiden saavuttamista.

Arvioinnin kohteilla ilmaistaan osaamisen alueet, joihin arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota. Huomio tulee kiinnittää ydintaitoihin, työn perustana olevan tiedon hallintaan, työmenetelmien, työvälineiden ja materiaalien hallintaan sekä työprosessin hallintaan. Sekä arvioinnin kohteet että kriteerit johdetaan vastaavan tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksista. Arvioinnin kohteisiin perustuvat arviointikriteerit kuvaavat ja täsmentävät eritasoisia suorituksia. Kriteereillä ilmaistaan kynnykset, joiden avulla erotellaan eritasoiset suoritukset.

2 Luku

SAAMENKÄSITYÖN ERIKOISAMMATTITUTKINNON MUODOSTUMINEN

Saamenkäsityön eli duodjin¹ kuvaus on lähtökohtana tutkinnon suoritusta aloitettaessa (liite 1).

1 § Tutkinnon osat

Osaamisala VAATETUS

Jos osaamisalana on vaatetus, todistuksen saamiseksi on suoritettava osa

- Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnon yhteinen ammattitaito

ja yksi seuraavista osista

- Saamenpuku ja asusteet
- Nahka- ja turkistyö.

Osaamisala ESINEVALMISTUS

Jos osaamisalana on esinevalmistus, todistuksen saamiseksi on suoritettava osa

- Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnon yhteinen ammattitaito

¹ Saamenkielinen duodji-käsite liittyy käsillä tekemiseen ja tarkoittaa käsityötä, tuotetta tai toimintaa, mutta myös henkistä tai hengellistä tuotosta, kuten Pyhän Hengen duodji.

ja yksi seuraavista osista

- Puu- ja pahkatyö
- Luu- ja sarvityö
- Jalometallityö
- Kuljetusvälineet
- Työvälineet.

Näiden lisäksi voi tutkinnon suorittaja vapaasti liittää tutkintoonsa osat

- Turkistuotteet
- Yrittäjäyys.

3 Luku

SAAMENKÄSITYÖN ERIKOISAMMATTITUTKINNOSSA VAADITTAVA AMMATTITAITO JA ARVIOINNIN PERUSTEET

Tutkinnon suorittaja osaa kommunikoida suuntautumisalallaan saamen kielellä ja toimia asiakkaiden ja eri sidosryhmien kanssa. Tutkinnon suorituskieki on saame.

Tutkinnon perusteissa esitetty ammattitaito arvioidaan näytöin. Tutkintotilaisuuden tulee sisältää kattavasti saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinnon edellyttämä ammatillinen osaaminen valitulta osaamisalalta.

Osaaminen näytetään aidoissa työtehtävissä omassa työyhteisössä. Tarvittaessa näyttöjä voidaan täydentää sellaisessa ympäristössä, jossa tutkinnon edellyttämä ammattitaito voidaan arvioida mahdollisimman luotettavasti ja monipuolisesti ja jossa vaadittu ammattitaidon taso täyttyy.

Saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinto arvioidaan tutkinnon osakerrallaan niin, että tutkinnon suorittajan ammattitaitoa verrataan tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksiin. Tutkintotilaisuuksissa tulee ilmetä tutkinnon suorittajan valmiudet ja kyky muuntaa ja soveltaa tietojaan ja taitojaan vaihtelevissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä.

Vaadittavan ammatillisen osaamisen osoittamista varten huolehtii koulutuksen järjestäjä näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinnon perusteiden mukaisesti. Näytöt sovelletaan tutkinnon suorittajan omaan työhön.

Osaamisen arviointi ja arviointipäätös tehdään työnantaja-, työntekijä- ja koulutustahojen edustajien yhteistyönä. Arvioinnin tulee sisältää perustelut tutkinnon osan hyväksymisestä tai hylkäämisestä.

Tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit sekä ammattitaidon osoittamistavat on kuvattu seuraavaa periaatetta noudattaen:

Taulukon kohta a

Saamenkäsityömestarin erikoisammattitutkinnon ammattitaitovaatimukset on muodostettu työelämän tehtävä- ja taitoalueista.

Taulukon kohta b Arvioinnin kohteissa ilmaistaan ne ammattitaidon kannalta keskeiset osaamisalueet, joihin arvioinnissa on kiinnitettävä erityinen huomio. Arviointikriteerit puolestaan ilmaisevat, kuinka tutkinnon suorittajan on työssään suoriuduttava eli minkä tasoista osaamisen tulee olla.

Taulukon kohta c Ammattitaidon osoittamistavat -kohdassa on määritelty tutkinnon osan näytön suorittamistapoihin, tutkintotilaisuuden ympäristöihin ja arviointimenettelyihin liittyvät vaatimukset.

Tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, arviointikohteet ja kriteerit sekä ammattitaidon osoittamistavat ovat seuraavat:

1 § Saamenkäsityömasterin yhteinen ammattitaito

Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnossa kaikille yhteisessä tutkinnon osassa toteutetaan kestävän kehityksen ohjelmaa. Duodjia arvioidaan ympäristön, taloudellisten ja sosiokulttuuristen tekijöiden mukaan. Keskeisessä asemassa ovat luonnon ekologiset, biologiset, kulttuuriset, henkiset ja taloudelliset arvot, joilla turvataan ihmisen ja hänen kulttuurinsa tulevaisuus.

Saamenkäsityömasterin erikoisammattitutkinnossa korostuvat työnohjaus-, esimies- ja asiakaspalvelutaidot käsityövaltaisen yrittäjyyden näkökulmasta.

Saamenkäsityömasterin yhteisen ammattitaidon tutkinnon osan suorittaja hallitsee sellaista ammatillista ja työnjohdollista osaamista, jota vaaditaan vaativien työtehtävien suorittamisessa ja niiden kehittämisessä sekä ohjaamisessa riippumatta siitä, missä alan osa-alueessa erityisosaaminen osoitetaan.

Tutkinnon suorittaja tietää käsityövaltaisen yritystoiminnan edellytykset ja osaa tarkastella yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittämisen mahdollisuuksia ja riskejä sekä osaa markkinoida saamenkäsityötä eli duodjia osana saamelaista kulttuuria.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tuntee duodji-alan yrittäjyyttä.	<p>Käsityövaltaisen yritystoiminnan perusedellytysten ymmärtäminen ja alan tuntemus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää yrittäjyyden menestystekijöitä saamelaisten perinteisten luontosidonnaisten elinkeinojen näkökulmasta • tunnistaa sisäisen yrittäjyyden merkityksen yritystoiminnassa

	<ul style="list-style-type: none"> • tuntee käsityörittäjäyyttä, sen perinteitä ja projektityöskentelyn tuomia uusia mahdollisuuksia • osaa arvioida omalla vastuullaan olevien toimintojen kustannus- tehokkuutta ja hinnoitella työtä ja tuotteita • osaa hankkia tietoa rahoitus- mahdollisuuksista ja yritys- verotuksesta • tuntee myyjän vastuun ja velvol- lisuudet • hallitsee alihankinta- ja sopimus- valmistuksen käytänteitä ja tietää niiden merkityksen ja mahdolli- suudet käsityöyrityksessä • osaa huomioida työssään tekijän- oikeusasiat • tuntee tuotevastuuta ja kuluttajan- suojaa koskevaa lainsäädäntöä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja kykenee toimimaan perehdyttäjänä ja ohjaajana duodji-alalla.</p>	<p>Ohjaus- ja esimiestaidot Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • ymmärtää perehdyttämisen ja työnopastuksen merkityksen työmotivaation, viihtyvyyden, työturvallisuuden ja laatutyön kannalta • tuntee duodjiperinteen merkityksen saamelaisen kulttuurin sekä perinnetiedon ja kulttuuri-identi- teetin ylläpitämisessä ja edistämi- sessä ja osaa ottaa sen huomioon omassa työssään ja työhön perehdyttämisessä sekä kurssin ohjaajana • tuntee perehdyttämisen osavaiheet niin, että pystyy suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan perehdyttämisen- ja työnopastus- toimintaa • tuntee oman alansa koulutus- tarjontaa ja tutkintojärjestelmiä.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee työlainsäädäntöä.</p>	<p>Työlainsäädäntö Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> tuntee työlainsäädännön pääpiirteet ja osaa hakea tarvitsemaansa lisätietoa asiantuntijoilta sekä erilaisista tietolähteistä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee työsuojelulakia ja ymmärtää sen merkityksen ennalta ehkäisevänä ohjeena.</p>	<p>Työturvallisuusohjeet ja -määräykset Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa ottaa huomioon työturvallisuusnäkökohdat perehdyttämistä koskevissa asioissa ja perehdyttämissuunnitelmien laadinnassa tuntee ja noudattaa työturvallisuusohjeita kone- ja laitekohtaisesti edistää kaikilla toimillaan turvallisen työskentelyn merkitystä työpaikallaan varmistaa, että käyttöturvallisuustiedotteet ja muut ohjeet ovat saatavilla ja että niitä noudatetaan käyttää henkilökohtaisia suojaimeja ja osaa opastaa muita niiden käytössä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia materiaaleja ja työvälineitä.</p>	<p>Materiaalien ja työvälineiden hankinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa toimia yhteistyössä eri materiaalitoimittajien kanssa hallitsee materiaalien ja työvälineiden hankintaprosessin osaa käyttää tietotekniikkaa ja erilaisia tietolähteitä hyväkseen seurattaessaan ja hankkiessaan uutta alan tietoa osaa tehdä ekologisesti kestäviä valintoja.
<p>Tutkinnon osan suorittaja hallitsee yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Hän osaa opastaa ja konsultoida.</p>	<p>Yhteistyötaidot sekä verkosto- ja asiakassuhteet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> tuntee asemansa tuotantoverkostossa ja osaa kommunikoida siinä

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa toimia yhteistyössä erilaisten kotimaisten tai ulkomaisten asiakkaiden sekä yritysten ja koulutuksen järjestäjien kanssa • osaa kommunikoida auttavasti vieraalla kielellä • osaa luoda toimivia asiakas-, toimitaja- ja muita verkostosuhteita ja ymmärtää niiden merkityksen toiminnan jatkuvuuden kannalta.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa tuotteistaa omaa duodjityötään.</p> <p>Hän osaa hinnoitella ja markkinoida tuotteita.</p> <p>Hän tuntee kuluttajalainsäädäntöä ja ymmärtää sen merkityksen tuotteiden markkinoinnissa.</p>	<p>Markkinointi Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita tuotteelle oikean markkinointikanavan • osaa hinnoitella tuotteensa kannattavasti • osaa esitellä omaa tuotettaan osana saamelaista kulttuuria • osaa suunnitella ja toteuttaa esittelytilaisuuden ja näytöksen kuten messuja ja näyttelyitä • osaa tehdä tuoteinformaatiota • tuntee ja osaa soveltaa kuluttajalainsäädännön vaatimukset tuotteiden valmistuksessa ja markkinoinnissa • osaa käyttää tietotekniikkaa ja erilaisia tietolähteitä hyväkseen markkinoinnissa.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy osallistumaan duodjin laadun kehittämiseen.</p>	<p>Laatuajattelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee Sámi Duodji -merkin käyttäjälaatuvaatimukset • hallitsee oman alansa tuotteiden ja toimintojen laadun kehittämisen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja ottaa huomioon toimintansa vaikutukset ympäristöön.</p> <p>Hän tuntee tuotteen elinkaariajattelun ympäristön näkökulmasta.</p>	<p>Ympäristövaikutusten huomioon ottaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • ottaa valinnoissaan huomioon materiaalien ja työtapojen ympäristövaikutukset koko prosessin aikana

	<ul style="list-style-type: none"> tuntee jätelain velvoitteet jätteen synnyn ehkäisyssä ja jätteistä huolehtimisessa.
--	---

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämä tutkinnon osa suoritetaan oman osaamisalan tutkinnon osien yhteydessä. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

2 § Saamenpuku ja asusteet

Saamenpuvun ja asusteiden tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyn. Vaativalla vaatetuksen tuotteella tarkoitetaan saamenpuvun perinteisiä asukokonaisuuksia, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuri-osaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none"> osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta osaa suunnitella yksittäiskappaleen ja sarjatyön valmistusprosessin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja käsitellä materiaaleja.	Materiaalit Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none"> hallitsee erilaisten materiaalien ja lisätarvikkeiden vaikutukset tuotteisiin

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa valita materiaaleja käyttö-tarkoituksen mukaan • osaa esikäsitellä erilaisia materiaaleja.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa saamenpukuja ja ommeltavia asusteita sekä niisivöitä ja tiuhtatöitä.	<p>Saamenpuvun ja asusteiden valmistus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa miehen ja naisen asukokonaisuuden: puku, päähine, huivi ja lankavyö • tuntee erilaiset niisivyö- ja tiuhtatyötekniikat • osaa viimeistellä tuotteet • tuntee laajasti oman alansa työtapoja ja osaa valita tarkoituksenmukaisia ja taloudellisia tekniikoita • osaa työskennellä joutuisasti, järjestelmällisesti ja taloudellisesti • osaa käyttää monipuolisesti työvälineitä ja koti- ja teollisuusompeelukoneita sekä tehdä niiden päivittäiset huoltotoimet • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään.
Tutkinnon osan suorittaja hallitsee asukokonaisuuksien pukemisen.	<p>Pukeminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa pukea tietyn alueen perinteisiä asukokonaisuuksia.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömestarin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

3 § Nahka- ja turkistyö

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla jalkineet, kuten juhkakengät koipinahasta tai vuotakengät eli čázehat tai talvilakki, vasannahkalakki, niestasäkki² sekä uudet tuotteet, joissa voidaan yhdistää sisä- ja muita materiaaleja. Näiden tuotteiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuriosaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tuntee tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat materiaalit ja käsityövälineet sekä koneet • osaa suunnitella ja dokumentoida peskin valmistusprosessin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja käsitellä nahkoja ja turkiksia.	<p>Materiaalin valinta ja käsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita, käsitellä ja muokata nahkoja sekä turkiksia • osaa tilata teurastajalta tuotteiden valmistuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti nyljettyjä nahkoja

² Perinteinen eväsreppu

	<ul style="list-style-type: none"> osaa käyttää perinteisiä työmenetelmiä sekä kehittää uusia nahkojen ja turkisten märkä- ja viimeistelyprosesseissa.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa koipinahka-, turkis- ja sisäntuotteita.	<p>Tuotteen valmistusprosessi</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa valmistaa jalkineet, kuten juhkakengät koipinahasta tai vuotakengät eli čázehat ja talvilakin sekä uuden tuotteen, jossa yhdistetään sisää ja muuta materiaalia osaa valita tarkoituksenmukaisia työtapoja, työvälineitä ja koneita osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömasterin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

4 § Puu- ja pahkatyö

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla mm. kiisat, komsiot, korurasiat visapahkasta, naaput ja noitarummut pahkasta eli tuotteet, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuri-osaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun puu- ja pahkaduodjin valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia puu- ja pahkatuotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn ja tuotannon• osaa suunnitella tuotannon mahdollista alihankintaverkostoa hyödyntäen.
Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja esikäsitellä materiaalit.	Materiaalin hankinta ja esikäsitely Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa hankkia materiaalit ja määrittellä hankittavien materiaalien laatuvaatimukset sekä valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin• osaa esikäsitellä ja varastoida puu- ja pahkatuotteissa käytettävät materiaalit käyttötarkoituksen mukaan.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa vaativia puu- ja pahkatuotteita duodjiperinteen pohjalta.	Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa valmistaa puu- ja pahkatuotteen• hallitsee metalli- tai jalometalli- tai kivimateriaalin yhdistämisen puu- ja pahkatuotteisiin

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa yhdistää sarvi- ja luumateriaalia luulyöte- ja luu-upotustekniikoilla puu- ja pahkatuotteisiin • osaa kaiverrus- ja lovileikkaus-tekniikan • osaa yleisimmät alalla käytettävät liitostekniikat ja osaa soveltaa niitä työssään • tietää materiaalin merkityksen valmiin tuotteen laatuun ja kestävyteen • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään • osaa käyttää koneita, laitteita ja käsityövälineitä sekä tehdä niihin päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa puu- ja pahkatuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä esineet • osaa valmistaa ja käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia luonnonväriaineita • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projekteilla tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskieli on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömestarin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

5 § Luu- ja sarvityö

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla mm. luu- tai sarvitiuhdat ja kävyt, luu-sarvikoristeiset rasiat, luu-sarvikoristeiset vyöt, luu-sarvihakaset, leukun kahvat ja sarvitupet, luu-sarvi-, visa- ja pahkayhdistelmätyöt eli tuotteet, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuriosaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun luu- ja sarvituotteiden valmistuksessa.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia luu- ja sarvituotteita duodji-perinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn ja tuotannon • osaa ottaa huomioon materiaalien keskinäisen soveltuvuuden yhdistelmätuotteissa.
Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja esikäsittää luu- ja sarvimateriaalit sekä muut tuotteissa käytettävät materiaalit.	<p>Materiaalin hankinta ja esikäsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hankkia ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa esikäsitellä luu- ja sarvi-materiaalin • osaa käsitellä luu-sarvituotteessa käytettävät muut materiaalit.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa vaativia luu- ja sarvituotteita yhdistämällä niihin eri materiaaleja.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa perinteisen ja uuden luu- ja sarviesineen eri materiaaleja yhdistäen • osaa luu- ja sarvimateriaaliin soveltuvat kaiverrustekniikat • osaa sarvi- ja luutyössä käytettävät liitostavat ja liitostekniikat • tietää materiaalin merkityksen valmiin tuotteen laatuun ja kestävyYTEEN • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään • osaa käyttää koneita, laitteita ja käsityövälineitä sekä tehdä päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa luu- ja sarvituotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä esineet • osaa valmistaa ja käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia luonnonväriaineita • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskieki on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömasterin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

6 § Jalometallityö

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla jalometallityöt, joissa yhdistetään hopeaan ja kultaan esimerkiksi poron luuta ja sarvea, pahkaa, visaa, juurta, jalopuuta ja kiveä. Tuotteet voivat olla pikareita, pulloja, hopeakousia, erilaisia lusikoita, solkia, komsiopalloja eli tuotteita, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuriosaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun jalometallituotteiden valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet sekä leimauksen• osaa ottaa huomioon materiaalien keskinäisen soveltuvuuden yhdistelmätuotteissa• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella raaka-ainetarpeet ja niiden taloudellisen käytön.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tunnistaa, osaa käsitellä ja valita yhdistelmätuotteissa käytettäviä materiaaleja.</p> <p>Hän hallitsee alan säädökset.</p>	<p>Jalometallialan säädökset, hankinta ja käsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunnistaa, osaa hankkia ja työstää alalla käytettäviä jalometalleja ja muita yhdistelmätuotteissa käytettäviä materiaaleja • osaa soveltaa jalometallialan säädöksiä tuotannossa ja osaa valmistaa eri seospitoisuuksien mukaisia jalometalleja • osaa käyttää ja säilyttää jalometallityössä käytettäviä happoja ja muita kemikaaleja työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa jalometallityöskentelyssä tarvittavia työvälineitä.</p>	<p>Työvälineiden suunnittelu ja valmistus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • hallitsee pajatyöskentelyn päivittäiset toimenpiteet ja turvallisen pajatyöskentelyn • osaa suunnitella ja valmistaa työsään tarvittavia aputyövälineitä ja laitteita • osaa valmistaa pakotus-, istutus-, muokkaus- ja muotoilutyössä tarvittavia työvälineitä ja apuvälineitä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa jalometallialan tuotteita ja eri materiaalien yhdistelmätuotteita.</p> <p>Hän tietää tulityömääräykset.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen ja leimaus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa kolmen tuotteen tuoteperheen, jossa jalometallituotteisiin yhdistetään muita materiaaleja • osaa valmistaa tuotteet noudattaen alan säädöksiä • osaa yleisimmät jalometallityön valmistustekniikat ja käsittelyt • osaa korjata ja huoltaa jalometallialan tuotteita • osaa valmistuksessa ottaa huomioon

	<p>eri materiaalien keskinäisen soveltu- vuuden yhdistelmätuotteissa</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa soveltaa ergonomian vaati- muksia ja työturvallisuusmääräyksiä • omaa tulityöluvan • osaa käyttää ja huoltaa käsityö- välineitä, koneita ja laitteita sekä tehdä niihin päivittäiset huolto- ja korjaustoimet • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää työssä käytettävien eri materiaalien vaati- mukset tuotteiden viimeistelyyn ja pintakäsittelyyn.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä ja pintakäsitellä eri materiaaleista valmistetut esineet • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuus- määräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle • osaa käyttää tarvittaessa tieto- tekniikkaa työohjeiden laadinnassa.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskieki on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömestarin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

7 § Kuljetusvälineet

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla vene ja ahkio eli tuotteet, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuriosaamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun vaativien kuljetusvälineiden valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia kuljetusvälineitä duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella puuveneiden tai -ahkion ja siihen liittyvän tuotannon valmistusprosessin• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn• osaa laskea materiaalien ja tarvikkeiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja esikäsittää alalla käytettäviä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin hankinta, esikäsittely ja kuivaus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa hankkia materiaalit• tietää puumateriaalin hankinta-ajankohdan• osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin• tietää kosteuden ja sen muutosten vaikutukset eri puumateriaaleihin• osaa raakatyöstää käytettävän materiaalin• osaa varastoida ja säilyttää käytettävän puumateriaalin• tuntee puun kuivauksen menetelmiä eri tarpeisiin.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettävät koneet, laitteet, käsityövälineet sekä niiden käytön ja huollon.</p> <p>Hän osaa tarvittavien apuvälineiden valmistuksen.</p>	<p>Koneet, laitteet, muotit ja käsityövälineet</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella ja valmistaa kuljetusvälineen valmistuksessa tarvittavat taivutusmuotit • osaa valmistaa työssä tarvittavia apuvälineitä mm. puupihdit • osaa valita ja käyttää käsityövälineitä, koneita, muotteja ja laitteita sekä suojalaitteita ja työsuojaimia • osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa kuljetusvälineitä.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa ahkion tai turvallisuusmääräykset täyttävän puuveneeseen • osaa lovileikkaustekniikan • osaa työstää ja yhdistää materiaaleja, kuten metallia ja muovia puuhun • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä tuotteen • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia aineita ja kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.
--	--

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastattelulla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömasterin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

8 § Työvälineet

Tutkinnon osan suorittaja tuntee vaativien tuotteiden valmistuksen siten, että kykenee ottamaan huomioon myös taloudellisuus-, turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat sekä työmenetelmien kehittämisen ja tuotekehittelyyn. Hän osaa hyödyntää alihankintatyön mahdollisuuksia omassa tuotannossaan. Vaativia tuotteita voivat olla pajavälineet (pihdit, mestit, lekat, katkaisu- ja muotoiluraudat), ahkion- ja kiisan raudat, kirveet, telsot (kourukirves), vasarat, venytysraudat, höylät ja sirpit eli tuotteet, joiden valmistuksessa vaaditaan laaja-alaisesti kädentaitoja ja käsityövälineiden ja -koneiden hallintaa sekä esteettistä, visuaalista ja kulttuuriosuamista hyvän materiaalituntemuksen lisäksi.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun käsityövälineiden valmistuksessa.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä työvälineitä ja kehittää uusia duodji-alan tarpeiden mukaan • osaa suunnitella käsityövälineiden tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa laskea materiaalien ja tarvikkeiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja varastoida alalla käytettäviä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin hankinta ja varastointi Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hankkia materiaalit • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin • osaa varastoida materiaalit.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettävät koneet, laitteet, käsityövälineet sekä niiden käytön ja huollon.</p> <p>Hän osaa varustaa pajan ja hallitsee sen käytön.</p>	<p>Koneet, laitteet ja pajatyöskentely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita ja käyttää käsityövälineitä, koneita ja laitteita sekä suojalaitteita ja työsuojaimia • osaa pajatyössä tarvittavan hitsaus- taidon • osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet • osaa pajatyöskentelyn • osaa hankkia ja kalustaa pajan työvälineiden valmistusta varten ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa duodjialan käsityövälineitä.</p> <p>Hän osaa tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p> <p>Hän tuntee tulityömääräykset.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa kolme erilaista käsityövälinettä • osaa työstää ja yhdistää tarvittaessa eri materiaaleja metalliin • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään • osaa viimeistellä tuotteen • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia aineita ja kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset • omaa tulityöluvan.

<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.
--	--

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastattelulla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityömestarin yhteinen ammattitaito. Kun näyttö järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on näytön järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

9 § Turkistuotteet

Turkistuotteiden valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella, kaavoittaa ja valmistaa pienimuotoisia turkistöitä. Turkismateriaalina voi olla esimerkiksi saukko, minkki, piisami, kettu, lamma ja hylje. Turkistuotteiden koneellisella valmistuksella halutaan monipuolistaa ja nykyaikaistaa saamenkäsityön osaamista.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnittelun turkispukineiden ja somistusten valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia turkistuotteita duodjiperinteen pohjalta • osaa suunnittelussa ottaa huomioon turkiksen erityispiirteet ja vaatimukset • osaa suunnitella turkistuotteiden

	<p>valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet.</p>
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia materiaalit.</p>	<p>Materiaalit Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita materiaalit ja lisätarvikkeet • osaa valmistaa tarvittaessa turkismateriaalia pukineita varten • osaa käsitellä valitsemiaan materiaaleja • osaa ottaa huomioon tuotteen huollettavuuden • osaa hakea ja hyödyntää erilaisia tietolähteitä laatiessaan hoito-ohjeita.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa kaavoittaa turkistuotteita.</p>	<p>Kaavoitus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa luoda erilaisten kaavanvalmistustekniikoiden avulla pukineille ja asusteille halutun muodon ja väljyyden • osaa noudattaa materiaalin vaatimia linjoja ja rakenteita.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa turkistuotteita.</p>	<p>Valmistus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa turkispäähineen sekä pukineen, jossa yhdistetään turkista ja nahkaa • osaa valita tarkoituksenmukaiset työtavat, koneet, erikoiskoneet ja laitteet • osaa soveltaa ergonomian vaatimuksia ja työturvallisuusmääräyksiä työssään.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti ja kirjallisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa laatia työohjeita ja raportteja sekä dokumentoida työprosessiaan • osaa laatia työohjeita työntekijälle tai alihankkijalle

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää tarvittaessa tietotekniikkaa työohjeiden laadinnassa.
--	--

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osa suoritetaan ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Näyttö voi koostua todellisten työprosessien tarkoitukseen soveltuvista vaiheista ja/tai tutkinnon järjestäjän osoittamista työtehtävistä. Tehtävien tulee aina vastata työelämän ammattitaitovaatimuksia niin käytännön kuin alalla tarvittavan teoreettisen tietämyksen osalta. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä, erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

10 § Yrittäjyys

Tutkinnon suorittaja on oikeutettu vapaasti liittämään yrittäjyyden osaksi tutkintoaan. Tämän vapaasti valittavan tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit edellyttävät seuraavia asioita:

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa arvioida henkilökohtaisia mahdollisuuksiaan ja valmiuksiaan toimia mahdollisesti alan yrittäjänä.	<p>Omien yrittäjävalmiuksien arviointi</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää, millaiset henkilökohtaiset valmiudet tukevat yrittäjänä menestymistä, ja pystyy tältä pohjalta erittelemään arvojaan sekä arvioimaan omia valmiuksiaan toimia yrittäjänä • osaa laatia itselleen asiantuntijoiden opastuksella kehityssuunnitelman yrittäjänä toimimiseksi.
Tutkinnon osan suorittaja osaa tarkastella alaa ja sen tarjoamia yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittämisen mahdollisuuksia ja riskejä.	<p>Yrityksen toimintaedellytysten selvittäminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • on tutustunut toimialaan niin, että osaa tarkastella sen tulevaisuuden näkymien ja kehityksen sekä markkinoiden mahdollisuuksia oman yritystoiminnan käynnistämisen kannalta

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa tarkastella oman mahdollisen yrityksensä toiminnan tuloksellisuutta ja kannattavuutta eli elättääkö yritys • on selvillä yrittäjän toiminnan vastuista ja velvoitteista.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee erilaisia yritystoiminnan aloitustapoja ja -muotoja ja osaa kehittää karkean liikeidean omalle yritykselleen.</p>	<p>Liikeidean laadinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa vertailla vaihtoehtoisia tapoja käynnistää yritystoimintaa, koska tuntee yleisimmät Suomessa käytetyt ratkaisut, mm. yritystoiminnan muodot, aloittamisoperaatiot sekä vastuut ja riskit, ja osaa keskustella asiantuntijoiden kanssa oman mahdollisen yritystoimintansa vaihtoehtoista • osaa yhdessä asiantuntijoiden kanssa kehittää yritykselleen karkean liikeidean ja tietää, millaisia taloudellisia, tuotannollisia ja henkisiä resursseja mahdollisen yritystoiminnan aloittaminen vaatii • osaa asiantuntijoiden kanssa arvioida yritysideoita onnistumisen mahdollisuuksia.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa luoda asiakas- ja verkostosuhteita.</p>	<p>Asiakas- ja verkostosuhteiden luominen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa pohtia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksien mukaan rakentaa yrityksen jatkuvuuden kannalta merkittäviä asiakas-, toimittaja- ja muita verkostosuhteita • osaa hahmotella em. verkostokumppanien kanssa sopimuksia asiantuntijapalveluja hyödyntäen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa toimia yritystoiminnan talouden tärkeimpiä periaatteita noudattaen.</p>	<p>Taloudellinen toiminta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita yrityksen kannattavuuteen vaikuttavia toimenpiteitä ja hinnoitella palveluja myös markki-

	<p>nalähtöiset tekijät huomioiden</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa tulkita yrityksen tilinpäätöstä pääomien, varallisuuden, maksukyvyyn ja tuloksen suhteen sekä pohtia taloudellisen toiminnan kehittämismahdollisuuksia tarvittaessa yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa • osaa laatia yritykselleen karkean tulosenusteen ja hankkia asiantuntijapalveluja verotuskysymysten ratkaisemiseen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa käyttää asiantuntijapalveluja.</p>	<p>Asiantuntijapalvelujen käyttö Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hakea yrityksen perustamisessa ja toiminnan eri vaiheissa tarvitsemaansa tietoa ja asiantuntijapalvelua.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osan suorittamisessa on keskeistä, että tutkinnon suorittaja osaa arvioida omia valmiuksiaan toimia yrittäjänä. Hän osaa tarkastella yritystoiminnan menestymisedellytyksiä, laatia mahdollisen yrityksensä toiminnalle liikeidean ja laskea, kannattaako ajateltu toiminta ja elättääkö se yrittäjän. Hän osaa hyödyntää erilaisia verkostoja ja asiantuntijapalveluita yritystoimintaa harkitessaan ja aloittaessaan.

Tutkinnon osan näyttönä toimii oman yrityksen alustava liikeidea täydennettynä toiminnan edellytyksiä ja riskejä kartoittavilla selvityksillä, tuotoksilla ja raporteilla sekä prosessin aikana tapahtunutta toimintaa kuvaavilla dokumenteilla. Näyttönä tulee myös olla tutkinnon suorittajan henkilökohtainen arvio ja kehityssuunnitelma omista mahdollisuuksistaan ja valmiuksistaan toimia yrittäjänä.

Saamenkäsityön eli duodjin kuvaus

Saamelaiset asuvat yhtenä kansana neljän valtakunnan alueella eli Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa. Suomen perustuslain 17 § mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana³ on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan saamelaisten kotiseutualueella. Kulttuuria koskevia kulttuuri-itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaiskäräjät.

Saamelaisten elämäntapaa on säädellyt sopeutuminen arktiseen ympäristöön ja ilmastoon. Perinteisesti saamelaiset ovat harjoittaneet monitoimitaloutta, kuten poronhoitoa, kalastusta, metsästystä, marjastusta ja kaupankäyntiä. Siihen on kuulunut myös käsityö eli duodji⁴, joka edelleenkin on tärkeä ja näkyvä osa saamelaista kulttuuria ja perinnettä. Sen ylläpitäminen, säilyttäminen ja kehittäminen ovat tärkeitä sekä saamelaisten kulttuurin että sen monimuotoisuuden kannalta. Duodji heijastaa saamelaista kansankulttuuria, jonka ihminen ryhmän jäsenenä tai ryhmässä on kehittänyt. Ilmasto, luonnonvarat ja paikallinen elämäntapa ovat vaikuttaneet duodjin kehittymiseen. Duodji perustuu luonnonympäristön ja luontaiselinten hyödyntämiseen, mikä tulee parhaiten esille duodjimateriaaleissa. Ekologisesti duodji edustaa ihmisen sopeutumista pohjoiseen ympäristöön niinä aikoina, jolloin resurssit ovat olleet vähäiset. Duodjimateriaaleissa hyödynnetään luontoa, ja arktisessa ympäristössä turkis- sekä nahkatyöt ovat esimerkkinä siitä, miten erilaisia nahkatyyppisiä ja käsityötapoja käytetään hyväksi eri vuodenaikoina.

Saamenkäsityön erikoisammattitutkintoon kuuluvat turkis- ja nahkatyöt, verka- ja kangastyöt puu- ja pahkatyöt, sarvi- ja luutyöt, jalometallityöt, työvälineet ja kuljetusvälineet. Perinteisille käsityöille on ominaista, että ne ovat kehittyneet pitkällisten prosessien aikana ja kuvastavat omalta osaltaan paikallisen kulttuurin jatkuvuutta. Esimerkiksi saamenpuvut ovat yksi osa sitä perustaa, joka pitää yllä saamelaista kulttuuria ja etnistä identiteettiä.

Tutkinnon suorittaminen mahdollistaa osallistumisen koulutukseen, jolla kehitetään myös moderneja saamenkäsityöitä ja edellytyksiä toimia yrittäjänä esimerkiksi luontaistaloudessa. Saamenkäsityön tutkinnossa kaikille yhteisessä tutkinnon osiossa toteutetaan kestävän kehityksen ohjelmaa. Duodjia arvioidaan ympäristön, taloudellisten ja sosiokulttuuristen tekijöiden mukaan. Saamenkäsityön tutkinnon järjestäminen on jo itsessään kulttuurisen ja kielellisen monimuotoisuuden tukemista. Alkuperäiskansojen ekologinen ajattelutapa painottaa ympäristöä. Luonnonympäristö, kulttuuriympäristö, sosiaalinen ympäristö ja kielellinen ympäristö muodostavat yhdessä ympäristökäsitteen, jota täytyy tarkastella yhtenä kokonaisuutena, koska kyseiset osa-alueet ovat riippuvaisia toisistaan. Keskeisessä asemassa ovat luonnon ekologiset, biologiset, kulttuuriset, henkiset ja taloudelliset arvot, joilla

³ Alkuperäiskansa-määritelmä ILO:n artikla 169 (Pohjoismaista vain Norja on ratifioinut sopimuksen).

⁴ Duodji-käsite tarkoittaa käsillä tekemistä ja varsinaista käsityötuotetta, mutta myös hengellistä tuotetta.

turvataan ihmisen ja hänen kulttuurinsa tulevaisuus.

Kulttuurikäytännön teorian mukaan kulttuuri ei ole itsenäinen kokonaisuus vaan prosessi, jossa sitä luodaan yhä uudelleen. Kulttuuri on luovaa käytäntöä, erilaisten ja eri puolilta omaksuttujen elementtien yhdistämistä. Esimerkiksi turkis- ja nahkatyöt ovat syntyneet vanhakantaisen elämäntavan aikana, kun taas esimerkiksi saamenpuku on saanut uusia kulttuuripiirteitä eurooppalaisen vaihtokaupan kautta. Käyttöesineet ja liikkumisvälineet ovat syntyneet liikkuvan elämänmuodon tarpeisiin. Hopeesineet ovat alun perin olleet pohjoismaisten ja eurooppalaisten hopeaseppien työtä, ja 1700-luvulla syntyi ns. lapinhopea, jonka muotoperinne on säilynyt tähän päivään asti. Vasta 1970-luvulta lähtien saamelaiset ovat itse alkaneet valmistaa hopeasineitään.

Saamelaisten käyttämien esineiden muodot ja mallit ovat yksinkertaisia ja käytännöllisiä. Modernin ajan saamelaisessa yhteiskunnassa on selvästi erotettavissa perinteisen käyttöduodjin rinnalla myös taideduodji, jonka pohjana on perinteinen duodji. Alkuperäiskansojen taidekäsityksen piiriin kuuluvat myös käyttötuotteet. Kansanduodjista tai käyttöduodjista on vaikea erottaa kauneus ja taide toisistaan, sillä muotoilu-, väri- ja koristeluperinnettä on pidetty taiteena sinänsä.

Jotta duodjia ei nähtäisi vain erillisenä tuotteena, sitä tulee tarkastella symbolisena artefaktina (ihmisen tekemä esine), joka saa merkityksiä kulttuurisissa prosesseissa ja yhteyksissä. Symbolit saavat merkityksen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ja niiden kautta ihmiset kommunikoivat. Duodji symbolisena artefaktina säilyttää ja vahvistaa saamelaista kulttuuriperinnettä. Saamelaiset pitävät käsityötaitoja tärkeänä osana saamelaista kulttuuria. Saamenpuku ja käsityötaidot rakentavat myös yksilön identiteettiä ja kuulumista paikalliseen yhteisöön, kuten suku-yhteisöön. Duodjia voidaan tarkastella dynaamisena ja jatkuvasti rakentuvana kulttuurisena ja sosiaalisena järjestelmänä. Saamelainen käsityö ei ole pelkästään luontoa hyödyntävää käden taitoa, vaan myös esteettistä itseilmaisua ja sosiaalista kommunikaatiota. Duodjin suunnittelu- ja valmistusprosessi on sidoksissa saamelaisen kulttuurin arvoihin, sen traditioon ja muotokieleen.

Saamelainen kulttuuri on erilainen eri puolilla Saamenmaata⁶ (karttaliite). Erilaisilla paikallisilla ryhmillä on oma duodjikulttuurinsa, jolla on vain tietyille ryhmälle tyypilliset piirteet. Luonnonympäristöt ja historialliset vaiheet vaihtelevat Saamenmaan alueella. Maantieteellisesti eri alueille on saapunut erilaisia kulttuuri-vaikutteita. Saamelaisten käsitöiden ja erityisesti saamenpukujen paikalliset vaihtelut ovat syntyneet historiallisen kehityksen myötä. Vaikka saamenduodjissa voidaan havaita yhteisiäkin piirteitä, se on aina paikallisesti omalaatuinen.

Maailman alkuperäiskansat, kuten saamelaiset, omaavat ympäristöstään huomattavan määrän sellaista tietoa⁷, joka on kertynyt vuosisatojen aikana luonnonläheisen elämäntavan myötä. Tämä tarkoittaa kasvien ja eläinten ominaisuuksiin, ekosysteemien toimintaan ja erityyppisiin tekniikoihin liittyvää tietoa. Ihmisten tiedot ja käsitykset ympäristöstä ja heidän suhteensa siihen ovat vaikuttaneet ratkaisevasti

⁵ Saamelaisten asuttama alue.

⁶ Tiedon käsitteitä: tradisjonell/folkelig kunnskap, traditional knowledge, indigenous knowledge, traditional ecological knowledge, folk ecology, ethnoecology, traditional environmental knowledge, customary law, knowledge of land.

kulttuuri-identiteettiin. Saamelaiselle tietojärjestelmälle on ominaista praktisuus, sillä sitä on käytetty aina käytännöllisissä tilanteissa, kuten poroja merkittäessä tai käsityömateriaaleja hankittaessa.

Paikallisessa yhteisössä perinnetieto⁷ (sa. árbevirolaš diehtu ja máhttu, eamidiehtu) on keskeisessä asemassa, koska se säätelee paljolti elämänaloja. Alkuperäiskansojen keskuudessa perinnetiedon säilyminen ja siirtyminen ovat ajankoh-
taisia, koska sosiaaliset rakenteet ja prosessit, kuten esimerkiksi tiedonsiirtoprosessit, ovat muuttuneet modernissa yhteiskunnassa. Duodjin perustana on sukupolvien aikana kertynyt tieto, taito ja arvot, jotka on hankittu kokemuksen ja havaitsemisen kautta ja jotka ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle. Tieto saa merkityksensä ja arvonsa asiayhteydessään, joka uudistuu ja muuttuu koko ajan.

Saamenkäsityöntekijän, duojárin, on hallittava duodjiprosessi alusta loppuun asteittain toisin kuin teollisuuden työntekijän. Kansankäsityö on syntynyt käsityön vaiheittaisen kehityksen kautta kunkin käsityöläisen luovien kokeilujen avulla. Duojárillem duodji on käsillä tekemistä, mutta on tärkeää, että hän hallitsee myös käsien ja vartalon tiedon. Se on ehtona sille, että duodji onnistuu, vaikka se ei näykään valmiissa tuotteessa. Perinnetieto on tavallisesti kirjoittamaton, ja se on luonnollisesti ihmisten mielessä, sormissa, käsissä tai vartalossa tai koko ihmisessä. Osa perinnetiedosta on hiljaista tietoa. Käsityön perinnetieto siirtyy sukupolvelta toiselle tavallisesti käsityön tekemisen ja toimintojen kautta. Perinnetiedon oppii havaitsemisen ja kädestä näyttämisen kokemusten kautta. Silmä- ja käsimitat, hajut ja maut ym. ovat osa vartalon muisteista. Silmä eli čalbmi on saamenkielinen käsite hiljaiselle tiedolle, joka kuvaa metodia kokemusten ja tiedon siirtämiselle. Käsite kuvaa, että on kosketuksessa toiseen ihmiseen, joka opettaa itsestään jotakin toiselle. Perinnetiedon erityisyys on siinä, että se säilyy vain aktiivisessa käytössä ja häviää ellei siirtymistä tapahdu.

Luonnontuntemuksella on myös keskeinen sija duodjissa. Duojárin täytyy tuntee luontoa, koska hän hakee materiaalinsa sieltä. Hänen täytyy myös tietää, miten säilyttää erityyppisiä materiaaleja ja miten käyttää niitä. Hänen täytyy osata tehdä duodjinsa ja huoltaa valmiita duodjeja. Sen lisäksi hänen on tunnettava luonnonaikojen vaihtelut.

Perinnetiedossa saamen kielellä on keskeinen tehtävä, sen avulla tapahtuvat tiedon jakaminen, siirtyminen ja opettaminen. Saamenkielinen duodjiterminologia kuvaa erinomaisesti duodjikulttuurin tietoa, ekologista tietoa sekä arvoja. Saamenkielisen duodjiterminologian säilyttäminen ja kehittäminen ovat tärkeä osa saamelaisen kulttuurin säilyttämistä, ylläpitämistä ja kehittämistä.

Saamelaisessa kotitaloudessa duodji on ollut tärkeä perheen toimeentulon kannalta. Perinteisesti vaatteet ja käyttöesineet on valmistettu kotona, ja duodji on ollut osa päivittäisiä toimintoja. Naisten tehtävänsä on ollut vaattettaa perhe. Perinteiset miesten käsityöt ovat olleet puu-, sarvi- ja luuesineitä, kuten käyttöesineet sekä rakennukset ja kuljetusvälineet. Monitoimitaloudessa käsitöitä on valmistettu

⁷ Käsite tieto (knowledge, kunskap) sisältää tässä tiedot, taidot ja asenteet. (Know how/ tietotaito/máhttin.) Perinnetieto-termin sijasta käytetään mielellään termiä alkuperäiskansojen tieto (indigenous knowledge>eamidiehtu), koska edellinen voidaan helposti tulkita niin, että kulttuuri, autenttisuus ja ”perinteinen käytäntö” ovat pysähtyneet tietylle ajalle.

myös vaihdettavaksi ja myytäväksi, ja turismillakin on ollut tärkeä taloudellinen ja uutta duodjia luova merkitys. Edelleenkin perheen piirissä tehdyllä duodjilla on merkittävä asema, varsinkin perinteisissä elinkeinoissa toimeentulonsa saavilla perheillä se on osa päivittäisiä toimintoja. Pukeutumiseen liittyvää duodjia tehdään yleisesti kotona oman perheen tai suvun arki- ja juhlaikäyttöön, mutta myös myytäväksi. Sen avulla ylläpidetään, säilytetään ja kehitetään osaltaan paikallista saamelaista kulttuuria, mutta myös luodaan saamelaista kulttuuri-identiteettiä. Varsinkin nuorten keskuudessa saamenpuvusta on tullut tärkeä ja näkyvä osa etnistä identiteettiä.

Duodjin koulutus alkoi 1970-luvun alussa, jolloin duodjin elvyttäminen aloitettiin järjestämällä duodjikursseja sekä alan ammatillista koulutusta. Varsinkin perinteisen miesten duodjialan osaaminen on säilynyt ja teknologisesti kehittynyt juuri koulutuksen ansiosta, muuten se olisi kadonnut kulttuuristen muutosprosessien yhteydessä. Tämän alan käsitöistä on tullut enimmäkseen taide- ja koriste-esineitä. Vuonna 1978 aloitettiin saamenkäsityön vaatetusalan peruskoulutus Saamelaisalueen ammatillisessa koulutuskeskuksessa⁸. Vuodesta 1972 työllisyyskursseina järjestetyt puu- ja pahkakurssit sekä sarvi- ja luukurssit liitettiin osaksi ammatillista peruskoulutusta vuonna 1993. Osa duodjin kehittämistyötä oli myös saamenkäsityön yhdistyksen perustaminen. Sámi Duodji ry:n⁹ tehtävänä on mm. edistää duodjareiden ammattitaitoa sekä toimia yhteistyössä vastaavien järjestöjen kanssa Pohjoismaissa. Sekä yhdistys että Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestävät eri puolilla saamelaisaluetta duodjikursseja, joiden merkitys on korostunut nimenomaan paikallisten duodjitaitojen säilyttäjänä ja kehittäjänä.

Lähde: Somby, Seija Risten 2003: *Beaiveneidda duodji. Duodjeárbevieru kultuvrraláš mearkašumit ja enkulturašuvdna goľmma sohkaoluolva áigge Gáregasnjárgga ja Kárásjoga guovllus 1900-logus. Pro gradu -dutkanuš*. Oulun yliopisto.

⁸ Nyk. Saamelaisalueen koulutuskeskus.

⁹ Ent. Sápmelaš duodjárať ry.

Saamelaisten asuttama alue ja saamenkäsityöyhdistykset

